

ר' אליאב ויזל

מסירות נפש לאמונה

בהגדה של פסח נאמר :

'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים שלא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה אלא אף אותנו גאל עמהם שנא' ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו...'
בעל ההגדה הבין שישנו חיוב שמתייחס לדור מצרים ויש חיוב הנמשך כל הדורות, כי הפס' "ואותנו הוציא..." מדבר על דור באי הארץ שכלל לא היו ביציאת מצרים.

כתב על כך ה"אברבנאל":

"...מה שראוי לומר בזה הוא שהמגיד אמר שבכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, והיה זה לפי שביציאה משם קנינו שורשי האמונה ופנותיה במציאות הסיבה הראשונה יתעלה והשגחתו באמונתנו בכלל ובפרט, ויכולתו הבלתי בעל תכלית לשנות הטבעיים ולבטל המערכות העליונות... ולפי שהאמונה היא שלמות הנפש ומעלתה וסיבת השארתה ולהיות זה שורש האמונות כולן ועדותם לכן באו ברב המצוות - זכר ליציאת מצרים..."

במאמר זה בכוונתינו לברר מהו אותו קניין אמוני שקנו ישראל ביציאת מצרים?

וכתב בילקוט שמעוני :

'החכמה מאין תמצא מלמד שהיה שלמה מחפש ואומר היכן היא החכמה מצויה, ר' אליעזר אומר בראש, ר' יהושע אומר בלב...'¹
מסביר ה"משך חכמה" שההרגשים באדם כמו כעס, קנאה, מורא וכיו"ב הם כולם נמצאים בלב, כדברי הכתובים: "כי כעס בחיק כסילים ינוח"², "לבי יחיל בקרבי ואימות מות נפלו עלי"³.
מאידך, הדברים השכליים נמצאים בראש של כל אדם ובכלל זה הזכרון, הכח המדמה וכו' וכדברי הגמרא: "והרוצה לסוך כל גופו - סך ראשו תחילה, מפני שהוא מלך על כל איבריו"⁴.

¹ילקוט שמעוני רמז תתקכ"ט.

²קהלת ז'.

³תהלים נ"ה, ה'.

⁴שבת סא ע"א.

הרגשותיו של האדם הולכות אחר מראה עיניו ולכן לאומות העולם יש אליל יופי, אליל גבורה, אליל אהבה וכו' כי הכל הולך על פי הרגש ולא על פי השכל. לדידם, רק מה שרואים ותופסים בחושים - קיים. אמונתם מתבססת רק על דברים מוחשיים.

אך לא כן אמונת הקב"ה - הקב"ה איננו נתפס בשום חוש, אי"א לראותו שכן אין לו גוף ולא דמות הגוף, וניתן להכירו רק לאחר מחשבה מעמיקה שמובילה להכרה שכלית במציאותו ית'. כך למשל אברהם אבינו עומד ומנסה להבין מה עומד מאחורי הגשם, השמש, הירח וכו' ומגיע לכלל מסקנה שיש מנהיג לבירה, זאת אף שא"א לראותו ואינו מצויר או מוחש, האמונה שאין לו גוף ולא דמות הגוף הינה הכרחית, שכן אחרת היתה לו ח"ו תחילה והיה לו סוף - זוהי אמונתם של ישראל שמאמינים באחדות הקב"ה בעולם אע"פ שלא רואים ולא מרגישים אלא מבינים בשכל שיש בעל לבירה. לפיכך נתן לנו הקב"ה את התורה והמצוות שהתורה זה הדבר השכלי שאנו אמורים להשכיל ולהבין באמצעותו את מציאות ה' בעולם, ואילו המצוות מכוונות אותנו כיצד יש להשתמש בהרגשים שלנו למטרות נעלות.

וכך נבין את הגמ' - אמר ר' חנינא רצה הקב"ה ליכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות..."

5

מדוע צריך גם תורה וגם מצוות הרי זה חד? לאור דברינו ניתן להבין שתורה - מכוונת לשכל, והמצוות - להרגשים. התורה הינה האידאות, העניינים הפילוסופיים - העקרוניים הנתפסים בשכל, ואילו המצוות תכליתן לנתב את ההרגשות לתכלית הראויה ולאפיק הנכון.

כשישראל מגיעים להבנת אחדות ה' ומציאותו באמצעות ההבנה השכלית, אזי הם מוכנים למסור נפשם בעד אמונתם זו, למרות הרגשים של אהבה או חובה או שנאה - שעלולים לעיתים להוביל להפסד. עם היסוד הזה נחזור ונבחן את שארע לעם ישראל במכות מצרים, עם ישראל זועק לה' וככל שהמצרים סבלו יותר, ישראל התחזקו, זאת במיוחד לאור ההפליה הברורה בינם לבין המצרים... וימת כן מקנה מצרים וממקנה בני"י לא מת אחד"⁶, וכן "רק בארץ גושן אשר שם בני ישראל לא היה ברד"⁷. אך במכת החושך קרה לעם דבר בלתי צפוי, חז"ל מתארים לנו שואה גדולה שקרתה בעם ישראל במכת החושך:

"וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים [שמות י"ג], ד"א וחמושים עלו, מלמד שלא עלה בידם אלא אחד מחמש. אחרים אומ' אחד מחמשים, אח' אומר' אחד מחמש מאות"⁸.

במכילתא ישנה תוספת למדרש זה:

"...ד"א וחמושים עלו שלא עלו עמהם אחד מחמשה ויש אומרים אחד מחמשים ויש אומרים אחד מחמש מאות, ואימתי מתו בימי האפילו שהיו מצרים שרויין בחשך וישראל מקברין מתיהן והודו ושיבחו לשם שלו ראו שונאיהן ושמחו בפורענותן"⁹.

⁵ מכות כג ע"ב.

⁶ שמות ט', ו'.

⁷ שמות ט', כ"ו.

⁸ פסיקתא דרב כהנא פרשה יא.

⁹ מכילתא פי"ג, י"ח.

במכת החושך הבינו ישראל שהם לא חסינים, ויכול להיות שגם הם עלולים ח"ו להענש. בערב מכת בכורות גבר החשש בליבם שמא גם הם יענשו, ובנקודה זו, בין מכת החושך למכת בכורות, מפסיקה התורה את הרצף הסיפורי של השתלשלות המכות ופותחת בצווי חג הפסח וקרבן הפסח, ועלינו לברר מה מקומו של ציווי זה באמצע המכות.

במצוות הפסח הקב"ה אומר למשה "ויקחו להם איש שה לבית אבות..."¹⁰ אך משה אומר לעם ישראל "משכו וקחו לכם צאן..."¹¹.

"רבי חייא בריה דרבי אחא דיפו 'משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם'¹² שיהא כל אחד מכם מושך אלוהות של מצרים ושוחטו לפניו ודרגש ליה ימלל"¹³.

אמר משה לבני"י משכו את ידיכם מהעי"ז שאתם שקועים בה כדברי מלאכי השרת - הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז - ובנוסף גם תשחטו את הע"ז לעיני מצרים. כאן נדרשו בני ישראל להוכיח מסירות נפש גדולה - כי יכול להיות שיהרגו רבים מעם ישראל בשביל האמונה הזאת. בכך למעשה נדרשו ישראל להיות מוכנים למסור נפשם על האמונה החזקה בה' שבאה ע"י השכל.

בנקודה זו רכשו בני ישראל את הענין של מסירות נפש על האמונה בה' יתברך, מסירות נפש שתדרש גם בהמשך הדורות.

אמונתם הגדולה של בני ישראל באה לידי ביטוי בהמשך, בקריעת ים סוף. עם ישראל מתקרב לים סוף וצועק לה' לעזרה מחוסר ברירה כאשר הוא היה מוקף מהצדדים חיות רעות, מצרים והים, כדברי המדרש:

"...באותה שעה היו עומדים ולא היו יודעים מה לעשות והיה הים סוגר והשונא רודף והחיות מן המדבר שנאמר סגר עליהם המדבר..."¹⁴.

בני ישראל יכלו לשוב לאחוריהם ולקוות שיוושעו באופן אחר, אך כאן מתגלית האמונה החזקה בה' במלאו תפארתה. פה היתה ההמלכה המושלמת של הקב"ה עליהם, כאשר בעקבות אותה האמונה הם קפצו לים - והגיעו למדרגה של "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" - ואמרו על כך חז"ל:

"...ר' נחמיה אומר מנין שכל העושה מצוה אחת באמונה לפי מי שאמר והיה העולם כדאי הוא שתשרה עליו רוח הקודש ויאמר שירה שכן מצינו באבותינו שבשכר אמונה שהאמינו זכו ששרתה עליהן רוח הקודש ואמרו שירה שנאמר ויאמינו בה' ובמשה עבדו אז ישיר משה ובני ישראל וכן את מוצא באברהם שלא ירש העולם הזה והעולם הבא אלא בשכר אמונה שנאמר והאמין בה' [בר' טו] וכן אתה מוצא שלא נגאלו ישראל ממצרים אלא בשכר אמונה שנא' ויאמן העם..."¹⁵.

ביחס לחיוב קורבן פסח, אומרת הגמ': "...אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב"¹⁶ אפילו בעניות, בפסח, כולם מסבים כמו בני מלכים זכר ליציאת מצרים. לכן גם חייבים להזכיר בכל יום וגם בלילה את

¹⁰ שמות י"ג, ג.

¹¹ שמות י"ב, כ"א.

¹² שמות י"ב, כ"א.

¹³ פסיקתא רבתי [איש שלום] פרשה טו ד"ה [החודש הזה לכם].

¹⁴ שמות רבה פכ"א.

¹⁵ מכילתא פרק יד, לא.

¹⁶ הגמ' בפסחים צט, ע"ב.

יציאת מצרים, בגלות, בחושך, כי זהו הסימן שגם בצרות אנו מוסרים נפשנו בשביל הקב"ה לאחר שהגענו להכרה אמונית זו בזכות השכל.

באופן דומה יובנו דברי הנביא: "ערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות"¹⁷, מלכות בישראל ניתנה ליהודה שמשבטו קם הראשון שהמליך את השכל על הרגש ומסר את נפשו בקריעת ים סוף וזהו נחשון בן עמינדב למטה יהודה.

עני שמקריב קרבן מנחה אע"פ שאין לו דבר אף הוא מוסר את נפשו על כך, וכדברי הגמ':

אמר ר' יצחק: מפני מה נשתנית מנחה שנאמר בה נפש? אמר הקדוש ברוך הוא: מי דרכו להביא מנחה? עני, מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו לפני¹⁸.

ומנחה כזאת, שיש בה מסירות נפש מהשפל והבזוי שבעם - העני, ועד בית המלך - יהודה, ערבה לה'. רק לאחר מסירות הנפש הגדולה המתוארת לעיל הצליחו ישראל בזמן קצר לצאת ממ"ט שערי טומאה, וזוהי ההבטחה שניתנה בברית בין הבתרים "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול"¹⁹.

ואותו רכוש זוהי האמונה הגדולה במציאות ה' ואחדותו שמוכנים למסור נפשם על כך. אותה אמונה שכלית בה' והנכונות למסור את הנפש עליה היתה נחלת עם ישראל במשך כל שנות הגלות. כאן יכולים היינו להפליג ולהביא דוגמאות רבות מההסטוריה היהודית למסירות נפשם של היהודים על קידוש ה'.

לשם ההדגמה, נתמקד בלימוד שביקשו חכמי ישראל ללמד את העם טרם לכתם לגלות, במרד בר כוכבא. בראשיתו של מרד זה תמכו חכמי ישראל בבר כוכבא ועודדו את היציאה למרד²⁰. אותה תקופה, תקופה קשה לעם היושב בציון, הרומאים שולטים וגוזרים גזירות קשות על היהודים, כדברי הגמ':

"...ולא עוד אלא שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה גזרה על ישראל על המילה..."²¹.

בארץ שררה אוירה קשה לאחר החורבן ולאחר שהמרד הקודם - המרד הגדול - נכשל. במצב דברים זה, אין כל סיבה ריאלית לצאת ולמרוד במלכות האדירה והרשעה²², אלא, שמטרת חכמי ישראל ביציאה למרד, היתה להנחיל לעם את הענין של מסירות נפש, לפיו יש סיטואציות בהם נדרש וידרש עם ישראל למסור נפשו על קידוש שם שמים וכדי לשמור על זהותו היהודית.

כאשר האופציה היחידה היא לחיות בלי תורה, יש למסור את הנפש ולקדש שם שמים, שכן עבור עם ישראל התורה היא כמו המים לדגים²³.

מטרת החכמים כלל לא היתה להתרחב בארץ ולכבוש שטחים וכו', המרד במהותו היה מלחמה רוחנית, כאשר מטרתם של החכמים, כאמור, לימוד הענין הגדול של מסירות נפש²⁴.

¹⁷ מלאכי ג', ד'.

¹⁸ מנחות קד ע"ב.

¹⁹ בראשית י"ג.

²⁰ ר' עקיבא תמך בבר כוכבא בראשית המרד ד' איכה רבתי פ"ב ד"ה ד' בלע ה', וברמב"ם הלי מלכים פי"א ה"ג מובא שרוב חכמי דורו תמכו בו.

²¹ שבת דף קל ע"א.

²² האוירה קשה ללא ספק, למרות אמירות שמצביעות על תחושה שאלו אולי ימות המשיח, ר' בהעי" 1.

²³ מדרש תנחומא כי תבא סימן ד.

הם לקחו בחשבון את האפשרות הסבירה שיתכן שהמרד יכשל וישראל יצאו לגלות, אך לכל הפחות זה ייעשה לאחר שהוכיחו מסירות לדבר ה' ולא יתנו לרומאים לפגוע בקלות כזו בתורת ה' ובעמו. לנגד עיניהם עמדה החשיבות הגדולה שבלימוד זה של מסירות נפש ערב היציאה לגלות, בה יתכנו מצבים רבים בהם תדרש מסירות נפש.

החכמים מובילים מהלך זה אף שידעו שמחיר המרד עלול להיות כבד מנשוא. בהמשך המרד התחולל מהפך וההנהגה ניטלה מידי חכמים ועברה לבריונים, ובהתאם יש להניח שגם מטרותיו השתנו מעט.

בסופו של עניין, המרד נכשל ועם ישראל ספג אבידות קשות מאד בנפש²⁵. ניתן לומר כי שולם מחיר כבד של דור, אך נלמד לימוד עצום לדורות רבים. אפשר שלו נשמר צביונו הראשוני של המרד, היה אולי נעשה להם נס כבימי חשמונאי, אך הנסתרות לה' אלהינו ואין לדעת מה היה קורה אילו הדברים היו שונים. זוהי כמובן דוגמא אחת מיני רבות לעניין דעסקינן.

נחזור לדור מצרים ונבקש לברר איך יכולים היו עם ישראל ע"י מסירות נפש להגיע ממ"ט שערי טומאה לדרגה של קבלת התורה:

הקב"ה אמר למשה 'בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה'²⁶ ומסביר הספורנו "אע"פ שאינם ראויים הם מוכנים לעבוד את האלהים בהוציאך אותם מבין הפושעים בה"²⁷. אומר המדרש:

"...וגם צדה לא עשו להם להודיע שבחן של ישראל עד שלא אמרו למשה היאך נצא למדבר ואין לנו צדה לדרך אלא האמינו והלכו אחר משה ועליהם מפורש בקבלה הלך וקראת באזני ירושלים לאמר..."²⁸.

²⁴ התקופה התבטאה גם במסירות נפש של יחידים, לדוג': מסכת תענית דף יח, ע"ב- כשבקש טוריינוס להרוג את לולינוס ופפוס אחיו בלודקיא, אמר להם: אם מעמו של חנניה מישאל ועזריה אתם - יבא אלהיכם ויציל אתכם מידי כדרך שהציל את חנניה מישאל ועזריה מיד נבוכדנצר. אמרו לו: חנניה מישאל ועזריה צדיקים גמורין היו, וראויין היו ליעשות להם נס, ונבוכדנצר מלך הגון היה, וראוי לעשות נס על ידו. ואותו רשע הדיוט הוא, ואינו ראוי לעשות נס על ידו, ואנו נתחייבנו כליה למקום, ואם אין אתה הורגנו - הרה הורגים יש לו למקום, והרבה דובין ואריות יש לו למקום בעולמו שפוגעין בנו והורגין אותנו. אלא לא מסרנו הקדוש ברוך הוא בידך אלא שעתיד ליפרע דמינו מידך. אף על פי כן הרגן מיד. אמרו: לא זזו משם עד שבאו דיופלי מרומי ופצעו את מוחו בגזרין.

²⁵ ידועים התיאורים הקשים של הרוגי ביתר, כך למשל מובא במסכת גיטין, דף נו: [איכה ב'] גדע בחרי אף כל קרן ישראל - א"ר זירא א"ר אבהו א"ר יוחנן: אלו שמונים [אלף] קרני מלחמה שנכנסו לכרך ביתר בשעה שלכדוה, והרגו בה אנשים ונשים וטף, עד שהלך דמן ונפל לים הגדול, שמא תאמר קרובה היתה, רחוקה היתה מיל, תניא, רבי אליעזר הגדול אומר: שני נחלים יש בבקעת ידים, אחד מושך אילך ואחד מושך אילך, ושיערו חכמים: שני חלקים מים ואחד דם, במתניתא תנא: שבע שנים בצרו עובדי כוכבים את כרמיהן מדמן של ישראל בלא זבל...הקול קול יעקב - זה אספסיינוס קיסר, שהרג בכרך ביתר ארבע מאות רבוא, ואמרי לה ארבעת אלפים רבוא.

והידיים ידי עשו - זו מלכות הרשעה, שהחריבה את בתינו, ושרפה את היכלנו, והגליתנו מארצנו.

²⁶ שמות ג', יב.

²⁷ ספורנו שם.

הקב"ה זוכר את האמונה החזקה שאיתה יוצאים עם ישראל במסירות נפש, וכך אומר שלמה המלך: "משכני אחריו נרוצה. " צריך רק משיכה קלה ע"י שאוכל לרוץ לבד, שכן יש לישראל את הכוחות הפנימיים, אך הם צריכים דחיפה קטנה, ע"י שיוכלו לצעוד בגאון, וכך ממשיך הפסוק: "...הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך נזכירה דודך מיין מישרים אהבוך"²⁹

בהגדה של פסח אנו אומרים:

"ויהי שם לגוי גדול עצום ורב, ורב כמה שנאמר "רבבה כצמח השדה נתתיך ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי עדיים שדיים נכוננו ושערך צימח ואת ערום ועריה..."³⁰

כוונת הנביא היא לדמות את עם ישראל במצרים - לאישה שאמנם בגדים אין לה, אך גופה שלם כדרך בריאתה- מבחינה פנימית היתה לעם ישראל את אותה נקי פנימית שבערת בלב כל יהודי, עוד במצרים, והראיה - זעקתם של ישראל מהעבודה באה עוד לפני מעמד הסנה, וכמובן לפני שקיבלו את דבר ה':

"יהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל הא-להים מן העבודה: וישמע א-להים את נאקתם ויזכר א-להים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב: וירא א-להים את בני ישראל וידע א-להים: ומשה היה רעה את צאן יתרו חתנו כהן מדין וינהג את הצאן אחר המדבר ויבא אל הר הא-להים חרבה"³¹

כאמור, הנקודה הפנימית, העמוקה, של האמונה בה' היתה קיימת בבניי עוד במצרים. על סמך אותה נקודה פנימית אפשר להכניס לקבלת התורה, כי יש בסיס איתן לעליה ברוח. לאחר שמשה למדס את ענין מסירות הנפש על האמונה, וכן מצוות שתכליתן לכוון את כל ההרגשים לתכלית הראויה של הדבקות בה'. אז, מוכנים ישראל לעמוד לפני הר סיני ולקבל תורה. וכדברי ה"שפת - אמת":

"...היה ר"מ בן חרש דורש ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמייך כו' שדיים נכוננו ושערך צמח ואת ערום ועריה ולא היה להם מצוות להתעסק בהם ונתן להם מצות פסח כו'. ממשמע שנאמר שדים נכוננו ושערך צמח, משמע שהיה להם תכלית השלימות והיינו בבחינת הפנימיות ורק ערום ועריה בבחינת המלבוש...רק שהמלבושים הם היופי מבחוץ. והאמת כי כל הגלות והגאולה הוא בירור המלבוש והגוף. אבל נפשות שבבניי לעולם הם בתכלית הדביקות בשורש העליון, וע"ז נאמר שחורה אני ונאווה שכל השחרות מבחוץ ששזפנני השמש, והעיד הכי ואעבור עליך וכו' וראה הש"י פנימיות לבות בניי שהשתוקקו אליו ית', ולא היה להם כח להוציא רצונם אל הפועל, והוצרכו לסיוע המצוות שכולם הם עצות איך להמשיך הארה הפנימיות גם בחיצוניות והגשמיות...ובניי קודם המצוות היה בהם התשוקה שהוא עיקר המכוון של המצוות, ולא לחינם בחר הש"י

²⁸ מכילתא בשלח.

²⁹ שיר השירים א, ד.

³⁰ יחזקאל טז, ז.

³¹ שמות ג'.

בבניי כאשר ראה שהם משתוקקים איך לצאת מהבלי עולם להתדבק בו יתבי' ונתן להם המצוות...³²

המדרש אומר:

"ושמרתם את הדבר הזה. להביא פסח דורות שלא יביא אלא מן הכבשים מן העזים דברי ר' אליעזר..."³³

הרב כשר זצ"ל מביא כהרחבה למדרש זה את מדרש "ינחמנו":

"...זהו אמינא דוקא במצרים להראות ששוחטים יראתם בפניהם לכך אצטריך קרא לדורות..."³⁴

כי בשושלת הדורות הנצחית של עם ישראל יזכרו את הלימוד הגדול והחשוב שנלמד מיצ"מ שיש למסור נפשם על האמונה בקב"ה.

---

³² שפת אמת, בא, תרמ"ז. פירוש זה של השפ"א מחזק את המהלך המתואר לעיל.

³³ מכילתא בא, פרשה י"א.

³⁴ תורה שלימה שמות י"ב, כ"ד אות תס"א.